

„Патриотизам, циљ и резултат васпитања младих, представља љубав према отаџбини“.

Владимир Даљ (1801-1872), руски лексикограф

Под патриотизмом се подразумева приврженост земљи у којој живимо, односно чији смо држављани. Патриотизам не треба мешати са национализмом, снажном, политички обојеном посвећеношћу својој нацији (а њега опет не треба мешати са шовинизмом – негативним односом према припадницима других народа).

Није сваки патриота националиста, нити је сваки националиста патриота. Аустроугарски фелдмаршал српске народности, Светозар Боројевић фон Бојна, био је посвећен својој земљи али свакако није био ни Немачки, ни Мађарски националиста. А многи баварски млади интелектуалци 19. века, били су немачки националисти, а нису били патриотски расположени према својој држави. Јер, сматрали су да она не ради искрено у прилог немачког уједињења.

Патриотизам припадника већинског народа неке земље не искључује национализам (што не значи, као што смо видели, да га и подразумева). С друге стране, патриотизам није спојив са национализмом грађана мањинског порекла, што не значи да је у колизији са њиховим родољубљем (приврженост националном идентитету и традицији). Албански националиста тешко да може да буде српски патриота, а Србин из Чикага коме срце пре свега куца за српски народ и његове земље, тешко да је, у време када је још жива свест о агресији на Србију, Српску Крајину и Републику Српску, уистину амерички патриота. Зато је Ђорђе Вајферт, иако привржен свом немачком пореклу и традицији, био у политичком погледу Србин за узор. Сто људи и околности, сто ћуди и опредељења.

Одјек ратних недаћа

Данас ретко ко формално, бар јавно, испољава негативан став према патриотизму. На страну драстичне разлике у поимању његовог садржаја, прикривен презир према њему и злоупотреба појма. Но, није увек било тако. После великих ратова и жртава које су они проузроковали, не баш занемарљив број писаца, научника и уметника, начелно се негативно изражавао о патриотизму. Окомили су се на њега због последица које он може да има, а покретани емоцијама занемаривали су да су људи налазили разлоге да се убијају и пре него што су настале државе, односно пре него што се родила модерна национална свест.

Француски писац Ги де Мопасан устврдио је: „Патриотизам је нека врста вере, јаје из кога се легу ратови“. Алберт Ајнштајн је отишао и корак даље рекавши: „Херојство на готовс, безумно насиље и сва та гнусоба што се води под именом патриотизам ... како све то страшно мрзим“. Сличним духом одишу и речи француског филозофа Волтера односно енглеског научника и филозофа Бертранда Расела. Први је написао: „Бедно је што добар патриота мора да постане непријатељ остатка људске врсте“. За другог патриотизам представља жељу „да убијамо и да будемо убијени због безначајних разлога“.

На срећу, нису све критике патриотизма тако радикалне. За ирског писца Џорџа Бернарда Шоа, патриотизам је „уверење да је твоја земља надмоћна у односу на све остале јер си се ти у њој родио“. А шпански виолончелиста Пабло Казалас, уз опаску „да је љубав према сопственој земљи сјајна ствар“, поставио је и питање: „зашто би та љубав требало да престане на граници?“

И донекле, бар из моје перспективе посматрано, био је у праву; као и славни Ирац. Зашто не би волели и друге земље и народе? Или, зашто бисмо сматрали да је наша земља у свему боља од других, само зато што је наша? Међутим, ипак ми делује да је људски више волети своје него туђе, чак иако не умишљамо да је супериорно! И залагати се за интересе своје земље.

Волим, значи субјективан сам

Колико год да волимо сву децу света, ипак су нам наша најдража. Колико год да желимо добро и туђој, обично се пожртвовано, вероватно и себично, боримо да свој живот учинимо што пријатнијим а перспективе што бољим. Када се уздигнемо изнад тога, и када у сваком погледу само кроз опште добро будемо тежили бољитку за себе и своје, моћи ћемо патриотизам да одбацимо као нешто неморално. Но, плашим се да је илузорно чак и помислити да људска природа може толико да се промени. По страну то што нам искуство са покушајима да се изгради „рај на земљи“ сведочи о томе колико илузије могу да буду кржаве.

Наравно, са друштвеног становишта, илузије постају опасне тек када се преточе у политички програм. Макар зато што се увек нађу они који илузије добрих људи, искористе за своје себичне циљеве. Речи старогрчког филозофа Диогена, да није „ни Атињанин ни Грк, већ грађанин света“, одражавају његов легитимни став. И вероватно адекватно описују његово лично космополитско осећање (тј. да се свугде осећа као да је у својој земљи) а не само убеђење. Међутим идеал универзалног јединства, рођен у мислима античких киника и стоика, када је попримио политичку димензију редовно је стављан у функцији империјалних апетита моћних држава и амбициозних лидера!

Но, у складу са латинском изреком – „злоупотреба не укида употребу“, не смемо самом по себи космополитском идеалу ишта да приговоримо. Људи имају право да мисле шта хоће, и док не делују противзаконито, да се за то и залажу. А све на свету неко може злонамерно да инструментализује. Уосталом, на одмерен начин испољена космополитска убеђења, мало по мало донела су много тога доброг човечанству. То важи и за продуктивно схваћен патриотизам.

Конечно, Имануел Кант је и у космополитизму и у патриотизму видео манифестацију

љубави. Потребно је наћи прави меру, и уклопити их тако да се међусобно суштински не потиру, чак и у околностима када се формално супротстављају. То није лако, можда у заокруженом виду није ни могуће, али су позитивне корекције, ублажавање крајности ма које врсте, реалне.

Прах смо своје земље

Већина исказа знаменитих људи о патриотизму ипак има позитиван тон. Такав је и преовлађујући став према њему „обичних“ људи широм света (о томе сведоче опсежна компаративна истраживања спроведена током 90-их година прошлог века, од стране истраживача са Универзитета Мичиген).

Џорџ Гордон Бајрон, енглески песник, подвлачио је да „онај ко не воли своју земљу, не може да воли било шта“. Сличан став имао је и руски политички мислилац Николај Чернишевски, који је рекао: „Ко не припада својој Отаџбини, не припада ни човечанству“. Очито су Бајрон и Чернишевски сматрали да је космополитизам само изговор, или макар подсвесно прибежиште, за егоисте који беже од друштвене одговорности и ангажовања. И неретко су Џорџ и Николај били у праву, али ипак далеко је од тога да је увек тако.

У духу пуне, готово некритичне посвећености земљи, звуче и речи Џона Кенедија: „Не питај шта твоја отаџбина може да уради за тебе, већ шта ти можеш да урадиш за своју земљу“. Међутим, како ми се чини с разлогом, многи су сматрали да је нужно посвећеност држави релативизовати. Да је важно направити дистанцу између земље и власти, и не допустити да се она крије иза патриотизма односно да уз његову помоћ манипулише грађанима.

Амерички писац Марк Твен подвлачио је да патриотизам подразумева „подржавање

своје земље увек, а владе само онда када то заслужује“. Сличан смисао имају и речи енглеског историчара Томаса Маколеја: „Владари не би требало да оптужују људе због одсуства патриотизма, већ треба да учине све што је у њиховој моћи да они постану патриоте.“

Лоша власт – криза патриотизма

Ништа се горе не одражава на патриотска осећања грађана, поготово онда када су пред њима велика искушења, од лошег примера владајућих. То нарочито важи за примењени патриотизам. За спремност да се делује и трпи, а не само мисли и прича. Ко се не запита да ли има смисла да се на овај или онај начин жртвује, да сноси последице борбе за националне интересе, док гледа како властодршци и привилеговани профитирају? Ко не доживи макар малу кризу примењеног патриотизма, док гледа како се због неспособности власти нижу порази?

Нема сумње, патриотизам и одговорност власти тесно су повезани. Како је написао енглески поета и романописац Ричард Олдингтон: „Патриотизам, то је живо осећање колективне одговорности“. А то осећање почиње да јача, или да замире, умногоме зависно од понашања власти. Стога, управу су они који истичу да поред тога што патриотизам подразумева нашу спремност да бранимо земљу ако је неко нападне, и да је на друге начине подржавамо, он обухвата и критичан однос према својој држави и друштву. Онако како је учио Сократ, да патриотизам није априори слагање са свим што раде они који воде земљу, већ настојање да се учини што је у нашој моћи како би земља постала боља.

Наравно, ту се не ради само о односу према власти, већ и о понашању сваког од нас. Јер, како је, не без разлога, али вероватно помало цинично и уз много претеривања, рекао шведски афористичар Питер Востхолм: „Прави патриота је човек који је радостан зато што систем функционише ефикасно, онда када плати казну због непрописног паркирања“. Но, згодне су ове речи, да нас подсети колико је појам патриотизма

комплексан али и захтеван, и да не судимо превише строго о другима. И када мислимо да смо праве патриоте, наш патриотизам је сигурно нарушен макар малим пукотинама.

Ипак, живот не чине идеалне форме. Ако и нема савршеног патриотизма, сви знамо шта је његова супротност. Ма иза каквих речи се људи заклањали, ма колико рационализовали и лажно представљали своју издају, патриотизам свакако није деловање против територијалног интегритета своје земље, настојање да се она ослаби односно њена међународна позиција погорша, или идентификовање са позиција оних који су са њом у сукобу!

Прави српски супербренд

Ова расправа о патриотизму инспирисана је бројем 2959. Политикиног Забавника, који је објављен 24. 10. 2008. године. Но, о томе ћу мало касније. Прво да кажем реч две о листу који је 2006. године, с правом, уврштен међу неколико најбољих производа које Србија има.

„Политикин Забавник“ излази од фебруара 1939. године, а бави се на популаран али веома садржајан начин историјом, географијом, природним и техничким наукама, уметношћу, књижевношћу, поучним и занимљивим догађајима из живота, итд. Уз образовне, ту су и забавни садржаји, а најчешће су рубрике од којих се састоји „Политикин Забавник“ (односно текстови који их чине) и забавне и едукативне.

Све у свему, на страницама Забавника увек понешто може да се нађе и за оне од 7 година (како непосредно, тако и посредно јер уз Забавник тате и маме лакше одговарају на бројна питања). Још више тога има за оне старије, па и оне од 77 година! Пардон, од 107! Не тако давно слоган Забавника – „За све од 7 до 77 година“, измењен је тако што је померена горње границе. Жалили су се бројни старији читаоци, па редакција није

имала куд!

Свако греши, па и Забавник

Можда сам субјективан јер волим „Политикин Забавник“, али искрено мислим да он има обе врлине о којима је говорио Аристотел. И ону дианоетичку, која се односи на усавршавање знања, и ону етичку у ужем смислу. Забавник непретенциозно пружа шансу својим читаоцима да много тога науче и, уз разоноду, напредују у интелектуалном погледу, али и да се, упечатљиво а без оптерећења, сазнајући много тога о људској природи и животним искушењима, уздигну у моралном смислу. Наравно, у свему томе има места и за патриотизам. Свим оним што је речено, без претеривања, Забавник чини да будемо бољи грађани, а својим изузетним садржајем посвећеним нашој историји и традицији, доприноси развијању љубави према домовини.

Но, свакоме може да се поткраде грешка. То се десило и са Забавником у вези са поменутих бројем. У рубрици „Рекли су“, тада посвећеној патриотизму, наведени су искључиво негативни цитати (коришћени у првом делу овог текста). Можда се радило о томе да је онај ко је припремао материјал, недовољно искусан у том послу или притиснут временом, налетео на неки једностран зборник цитата. Или је на погрешном месту допустио себи да искаже своја политичка уверења.

Како год било, сигуран сам да је уредништво превидело о чему се ради, и да селективан приступ патриотизму у рубрици „Рекли су“, не одражава његов став. И надам се да ћемо ускоро на страницама Забавника моћи да прочитамо и други део цитата о патриотизму; тај пут позитивних, како би читаоци са свих страна могли да сагледају тако комплексан појам.

* * *

О патриотизму су многи познати људи понешто рекли, и то често опречно. Са нечим ћемо се сложити, са нечим нећемо, али је корисно да их „саслушамо“. Јер, обично језгровити искази о патриотизму (као и о другим питањима) осветљавају само једну страну ствари, и штавише ретко када заокружено одражавају став и оних људи који су цитирани.

После навођења разних цитата у прилог и против патриотизма, ево још њих неколико који, по мом мишљењу, заједно дају избалансирану и целовиту слику. Наравно, ту слику никоме не натурам.

Актуелни руски патријарх Алексеј II рекао је о патриотизму: „То је осећање које чини народ и сваког појединца одговорним за живот земље. Без патриотизма нема такве одговорности. Ако ја не мислим о свом народу, онда немам дом, немам корене. Јер дом не представља само комфор, већ представља и одговорност за ред у њему, одговорност за децу која живе у њему.“

Да би патриотизам био од користи, он представља, како је тврдио амерички политичар Едлај Стивенсон, „не експлозију емоција, већ смирену и постојану посвећеност“. Тада он означава, како је рекао некадашњи потпредседник САД, Калвин Кулиџ, залагање за сопствене интересе кроз борбу за интересе земље. Што је земља успешнија, биће боље и нама. Наравно, ако је истински демократска, па смо грађани а не поданици.

Мада, док се боримо за интересе своје земље, и на тај начин и лични просперитет, имајмо на уму речи британског политичког теоретичара Едмунда Берка: „Будимо патриоте, али не заборавимо да смо и џентлмени“. А Марко Миљанов, знаменити српски народни књижевник и војвода из племена Кучи, додао би да је уз јунаштво, спремност да себе и своје заштитимо од непријатеља, од суштинске важности и чојство, способност да друге заштитимо од себе.

Треба истаћи и то да је патриотизам уистину неретко „последње прибежиште битанги“. Како је то рекао знаменити британски лексикограф и писац Самјуел Џонсон, према сведочанству његовог биографа Џејмса Босуела, у вези са лажним патриотизмом. А не у вези са искреном љубављу према отаџбини, што је Самјуелов биограф нагласио! Међутим, многи малициозно занемарују тај контекст, и речи С. Џонсона истргнуте из контекста користе за ниподаштавање људи патриотских опредељења. То нас подсећа да су антипатриотизам и мондијализам, у већој мери од патриотизма, данас прибежиште бараба.

На крају, мислили позитивно или негативно о патриотизму, подразумевали под њим ово или оно, тешко да се нећете сложити са јужноафричким писцем Вилијемом Пломером. Он је несумњиво у праву кад каже: „Патриотизам је последње уточиште за скулпторе“. Без њега би многи вајари остали без хлеба, а бројни тргови без статуа.